

Recepcija filozofkinje Edith Stein u Hrvatskoj*

IVAN MACUT

*Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska / Institute
of Philosophy, Zagreb, Croatia
imacut@ifzg.hr*

1. Ukratko o životu i radu Edith Stein

Edith Stein rodila se 12. listopada 1891. godine u Wroclawu u Poljskoj.¹ Po rođenju židovskog je podrijetla. Otac joj se zvao Siegfried, a majka Augusta r. Courant. Otac joj iznenada preminuo 1893. godine. Majka Augusta preuzima brigu za obitelj, obiteljsko poduzeće i brigu oko djece. Edith već u vrijeme gimnazije prestaje s vjerovanjem u Boga te postaje ateist, ali zbog poštovanja prema majci nastavlja odlaziti u sinagogu na bogoslužje. Filozofiju počinje studirati 1911. godine u rodnom mjestu, ali 1913. godine prelazi na Sveučilište u Göttingenu. Razlog prijelaza bio je želja da sluša predavanja filozofa Edmunda Husserla (8. travnja 1859., Prostějov, Češka – 27. travnja 1938., Freiburg, Njemačka), začetnika fenomenologije. Spomenimo ovdje da je i filozof Husserl rođen u židovskoj obitelji, ali se kao odrastao obratio na protestantizam. Studirala je filozofiju pod vodstvom Edmunda Husserla te pod njegovim mentorstvom napisala i obranila 1916. godine disertaciju pod naslovom *Problem empatije u svom povijesnom razvoju i fenomenološkom gledanju*, a koja je 1917. godine i tiskana. Po dovršetku studija, Stein je željela raditi na fakultetu kao asistentica iz filozofije, ali je odbijena zato što je bila žena. Ova odbijenica te okolnosti u društvu da žene tada još nisu imale pravo glasa, bio je povod da se Stein neko vrijeme snažno zauzima za prava žena u državi. U vrijeme Prvoga svjetskog rata završila je tečaj za njegovateljice ranjenika i neko se vrijeme posvetila samo tom poslu.

Za vrijeme studija Stein se zbližila s profesorom Adolfom Reinachom (3. prosinca 1883., Mainz, Njemačka – 16. studenoga 1917., Diksmuide, Bel-

* Ovaj rad rezultat je istraživanja na projektu *Nove teme u hrvatskoj filozofiji od 1874. do 1945. godine*, IP-2022-10-5438 koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

¹ U izlaganju života i rada Edith Stein slijedimo i preuzimamo iz rada: Mato Zovkić, »Dvije disertacije o Edith Stein kao primjeru i učiteljici kršćanskog morala«, *Crkva u svijetu* 60/2 (2025), pp. 439–446.

gija) koji se dobrovoljno javio u vojsku za vrijeme Prvoga svjetskog rata te 16. studenog 1917. godine poginuo na ratištu. On i njegova žena Anna bili su uvjereni protestanti koji su prakticirali svoju vjeru. Anna je pozvala Stein da joj pomogne urediti muževne sačuvane spise za objavljivanje. U njoj je Stein po prvi puta u životu susrela kršćanku koja u svjetlu Kristova križa podnosi teški gubitak supruga i ta ju činjenica snažno potiče na razmišljanje te se i sama počinja zanimati za kršćanstvo.

Prigodom jednog od gostovanja kod prijateljice katolkinje Stein je bilo ponuđeno da za putovanje kući odabere jednu knjigu. Odabrala je *Das Leben der heiligen Theresia von Jesu und die besondere von Gott erteilten Gnaden, auf Geheiß ihrer Beichtväter von selbst beschrieben* (*Život svete Terezije od Isusa i posebne milosti koje joj je Bog darovao, koje je sama opisala po nalogu svojih ispovjednika*) (Regensburg, Pustet 1919). Bila je to autobiografija sv. Terezije Avilske, koju je dulje vrijeme čitala te je s vremenom odlučila postati katolikinja. Stein je tražila od lokalnog biskupa dopuštenje da joj kuma bude prijateljica protestantkinja Hedwig Conrad-Martius i on je to odobrio. Stein je 1. siječnja 1922. godine krštena u Katoličkoj Crkvi. Već u to vrijeme željela se pridružiti bosonogim karmelićankama, ali su joj dva svećenika koji su joj bili duhovni vođe savjetovali neka to odgodi, a razlog je bio umanjene ogorčenosti njezine vlastite majke.

Stein je u Zavodu sv. Magdalene sestara dominikanki u Speyeru od 1923. do 1931. godine predavala njemački i povijest. Godine 1932. pozvana je za profesoricu antropologije i pedagogije na Njemački institut znanstvene pedagogije u Münsteru. Već sljedeće godine – 1933. – Hitler preuzima vlast u Njemačkoj te zabranjuje Židovima obavljati prosvjetnu službu. Stein se 14. listopada 1933. godine pridružila sestrama karmelićankama u Kölnu. I njezina sestra Roza prihvatila je krštenje u Katoličkoj Crkvi. Dana 31. prosinca 1938. godine poglavarice su nju i sestru poslale u karmelski samostan u Echtu u Nizozemskoj kako bi ih zaštitile od uhićenja u Kölnu za vrijeme nacističke vlasti. Nijemci su, pak, dana 11. svibnja 1940. godine okupirali Nizozemsku te su tijekom pet godina okupacije uhićivali sakrivene Židove i slali ih u logore smrti. Nizozemski biskupi 20. srpnja 1942. godine izdali su pastirsko pismo u kojem su ukazali na nepravde protiv Židova u tri godine okupacije, a što je okupatorima bio novi izgovor za uhićenja i deportacije u logore. Sestre Roza i Edith Stein uhićene su 2. kolovoza 1942. godine i deportirane sa Židovima u Auschwitz, gdje su 9. kolovoza 1942. godine pogubljene u plinskoj komori.

Pod redovničkim imenom Terezija Benedikta od Križa papa Ivan Pavao II. 1. svibnja 1987. godine, u Kölnu proglasio je Edith Stein mučenicom i blaženicom, a sveticom Katoličke Crkve proglašena je 11. listopada 1998. godine

u Rimu. Zajedno sa sv. Katarinom Sijenskom i sv. Brigitom Švedskom, 1. listopada 1999. godine proglašena je su-zaštitnicom Europe.

Od djela Edith Stein, nabrajamo važnija djela koja su tiskana za života i postumno: *Zur Problem der Einfühlung*, 1917. (*O problemu empatije*); *Psychische Kausalität*, 1919. (*Psihički kauzalitet*); *Individuum und Gemeinschaft*, 1922. (*Pojedinac i zajednica*); *Kreuzeswissenschaft: Studie über Joannes a Cruce*, 1954. (*Znanost križa: studija o Ivanu od Križa*); *Die Frau: ihre Aufgabe nach Natur und Gnade*, 1959. (*Žena: njezina zadaća prema prirodi i milosti*); *Aus dem Leben einer jüdischen Familie*, 1965. (*Iz života židovske obitelji*); *Was ist der Mensch?: eine theologische Anthropologie*, 1994. (*Što je čovjek?: teološka antropologija*).

2. Recepcija Edith Stein u Hrvatskoj

2.1. Radovi Edith Stein prevedeni na hrvatski jezik:²

Znanost Križa: studija o Ivanu o Križu, Pavao Badurina (prev.) (Zagreb: Kršćanska sadašnjost – Provincijat karmelićana, 1963).

Misterij Božića (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1968).

Znanost križa: studija o Ivanu od Križa, Pavao Badurina (prev.) (Kršćanska sadašnjost – Hrvatski karmelićani i karmelićanke, 1983), 1. izdanje.

Žena: njezina zadaća po naravi i milosti, Pavao Vujica (prev.) (Zagreb: Kršćanska sadašnjost – Hrvatski karmelićani i karmelićanke, 1990), 1. izdanje.

Misterij Božića (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1998).

Znanost Križa: studija o Ivanu o Križu, Pavao Badurina (prev.) (Zagreb: Kršćanska sadašnjost – Hrvatski karmelićani i karmelićanke, 1998), 2. izdanje.

Misli, Martina Šimunić (prev.) (Split: Verbum, 2005).

»Iz života jedne židovske obitelj«, Krešimir Veselić (prev.), *Marulić* 40 (2007), str. 24–29.

»Iz života jedne židovske obitelj«, Krešimir Veselić (prev.), *Marulić* 40 (2007), str. 319–336.

»Iz života jedne židovske obitelj«, Jozo Mršić (prev.) (Zagreb: HKD sv. Jeronima, 2009).

Znanost križa: studija o Ivanu od Križa / Djela 1, Pavao Badurina (prev.) (Zagreb: Kršćanska sadašnjost – Karmelska izdanja, 2011), 3. izdanje.

² Podatke preuzimamo iz: Luka Boršić – Ivana Skuhala Karasman, »Bibliografija djela stranih filozofkinja prevedenih na hrvatski jezik«, Luka Boršić – Ivana Skuhala Karasman, *Filozofkinje u Hrvatskoj* (Zagreb: Institut za filozofiju, 2017), pp. 290–291.

- Žena: njezina zadaća po naravi i milosti*, Pavao Vujica (prev.) (Zagreb: Kršćanska sadašnjost – Karmelska izdanja, 2011), 2. izdanje.
- Misli*, Martina Šimunić (prev.) (Split: Verbum, 2012).
- Križni put sa sv. Terezijom Benediktom od Križa* (Edith Stein), Tiho Radan, Marija Filomena Čoso (prev.) (Zagreb: Hrvatska karmelska provincija sv. oca Josipa, Karmelska izdanja, 2020).

2.2. Radovi o Edith Stein objavljeni kod nas (kronološki)

- Stjepan Doppelhammer – Aloisius Bajsić, »Begriff einer christlichen Philosophie bei Edith Stein, Bozen 1961.«, *Bogoslovska smotra* 33/2 (1963), pp. 157–158.
- Krsto Kržanić, »Edith Stein, (uz pedesetu obljetnicu obraćanja)«, *Služba Božja* 12/2 (1972), pp. 132–134.
- Waltraud Herbstrith, »Edith Stein i Toma Akvinski«, *Obnovljeni život* 35/1-2 (1980), pp. 52–58.
- N. I. Bačić, »Znanost križa u životu i djelu Edithe Stein«, *Crkva u svijetu* 19/3 (1984), pp. 303–305.
- Theresia Renata de Spiritu Sancto, *Edith Stein: velika žena našeg stoljeća* (Đakovo: U pravi trenutak, 1987), 2. izdanje.
- Mario Crvenka, *Snagom križa: Edith Stein - s. Benedikta od Križa* (Zagreb: Provincijalat hrvatskih karmelićana, 1989).
- Herbstrith, Waltraud Tomić, Sonja, Iskustvo Boga kao noći : duhovnost i iskustvo vjere Edith Stein, *Svesci* 26/2–4 (1992), pp. 87–90.
- Mario Crvenka, *Edith Stein: životopis s dokumentima i slikama* (Zagreb: Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda 1998).
- Theresia Renata de Spiritu Sancto, *Edith Stein: velika žena našeg stoljeća*, (Đakovo: U pravi trenutak, 1996), 3. izdanje.
- Mario Crvenka, *Žena s križem: čitanka iz djela Edith Stein* (Sarajevo: Svjetlo riječi, 1998).
- Marijan Cipra, »Katarina, Edith Stein: Konačni i vječni bitak«, *Marulić* 32/3 (1999), pp. 457–463.
- Herbstrith, Waltraud, *Radi ljubavi: iskustva vjere: Terezija Avilska, Ivan od Križa, Terezija iz Lisieuxa, Edith Stein* (Đakovo: U pravi trenutak, 2002)
- Iris Tićac, »Problem uživljavanja u E. Stein i T. Lippsa«, *Riječki teološki časopis* 14/2 (2006), pp. 535–556.
- Iris Tićac, »Psyhe i duša u misli Edith Stein«, *Filozofska istraživanja* 27/4 (2007), pp. 945–958.
- Bartolić, Marijan, »Sveta Terezija Benedikta od Svetog Križa«, *Istarska Danica* (2007), pp. 60–65.

- Iris Tićac, »Značenje razlikovanja psihe (psyche) i duše (Seele) u ranoj fenomenološkoj misli Edith Stein«, *Riječki teološki časopis* 15/2 (2007), pp. 603–619.
- Ante Sekulić, »Mudroslovna i duhovna promišljanja Edith Stein«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 34/1–2 (2008), pp. 277–301.
- Iris Tićac, »Doprinos Edith Stein suvremenim raspravama o personalnom identitetu«, *Crkva u svijetu* 46/2 (2011), pp. 229–250.
- Mario Crvenka, *Devet dana s Edith Stein* (Zagreb: Teovizija, 2012).
- Mirjana Pinezić, »Traženje punine istine u misli Edith Stein«, *Obnovljeni život* 67/3 (2012), pp. 329–340.
- Mirjana Pinezić, »Francesco Alfieri, Die Rezeption Edith Steins. Internationale Edith–Stein–Bibliographie 1942–2012«, *Obnovljeni život* 68/2 (2013), pp. 285–286. (prikaz knjige)
- Thomas Söding, »Obraćanje na istinu: Pavlov motiv i njegovo značenje u razdoblju moderne: primjeri – John Henry Newman i Edith Stein«, *Communio* 39/116 (2013), pp. 105–115.
- James Jardine, »Husserl i Stein o fenomenologiji empatije: percepcija i eksplicacija«, *Synthesis philosophica* 29/2 (2014), pp. 273–288.
- Hanna Barbara Gerl-Falkovitz, »Kršćanska i neoplatonska mistika: Dionizije Areopagit u tumačenju Edith Stein«, *Communio* 41/124 (2015), pp. 153–163.
- Mirjana Pinezić, »Lik Terezije Avilske u spisima Edith Stein«, *Diacovensia* 24/2 (2016), pp. 281–298.
- Krešimir Cerovac, Uz 75. obljetnicu smrti Edith Stein – sv. Benedikte od Križa, »Križ je za dušu poput štapa koji olakšava uspon prema vrhuncu!«, *Glas Koncila*, 35 (2017), p. 12.
- Edith Stein, »Hrana anđela«, *Kolo* 27/4 (2017), pp. 51–61.
- Sibila Petlevski, *Izabrana: život Edith Stein* (Zagreb: Litteris, 2017).
- Antonio Sicari, *Portreti svetaca: Franjo Asiški, Toma More, Kamilo de Lellis, Ivan Marija Vianney, Josip B. Cottolengo, Ivan Bosco, Marija Goretti, Maksimilijan Kolbe, Edith Stein, Benedikta Bianchi Porro* (Zagreb: Salesiana, 2017).
- Peter Volek, »Edith Stein on Uniqueness of The Human Being«, *Bogoslovska smotra* 88/1 (2018), pp. 177–201.
- Teodora Živković, *Krunica sa sv. Terezijom Benediktom od Križa (Edith Stein)* (Zagreb: Hrvatska karmelska provincija sv. oca Josipa, 2019).
- Mirjana Pinezić, »The Culture of Communion in Truth in the Thought of Edith Stein«, *Obnovljeni život* 77/4 (2022), pp. 467–478.
- Mirjana Pinezić, »La Donna virtuosa (mulier fortis) secondo Edith Stein«, *Bogoslovska smotra* 92/5 (2022), pp. 955–971.

Mirjana Pinezić, »Čovjekova sloboda i odgovornost prema sebi, drugima, Bogu i stvorenom svijetu u spisima Edith Stein«, *Vrhbosnensia* 28/2 (2024), pp. 183–199.

Marina Fischer, *Obraćenje Edith Stein - hod prema istinskom bitku osobe u svjetlu 'Znanosti križa'* (Zagreb, Karmelska izdanja, 2024).

Mato Zovkić, »Dvije disertacije o Edith Stein kao primjeru i učiteljici kršćanskog morala«, *Crkva u svijetu* 60/2 (2025), pp. 439–446.

Marina Katinić Pleić, »Nepokolebljivo pouzdanje u Boga. Misterij Božića sa sv. Edith Stein«, *Glas Koncila* 51–52 (2025.), p. 23.

2.3. Radovi hrvatskih autora o Edith Stein objavljeni u inozemstvu

Mirjana Pinezić, *Antropologia e morale nello sviluppo del pensiero di Edith Stein* (Roma: Pontificia Università Lateranense, 2009).

2.4. Edith Stein u hrvatskoj misli: između filozofije, teologije i duhovnosti

Recepcija misli Edith Stein u hrvatskom teološkom i filozofskom prostoru razvijala se postupno te se može promatrati kroz nekoliko faza koje odražavaju šire kulturne, crkvene i znanstvene okolnosti.

Prvi tragovi zanimanja za misao Edith Stein u Hrvatskoj pojavljuju se početkom šezdesetih godina 20. stoljeća. Posebno se ističe prikaz o pojmu kršćanske filozofije kod Edith Stein objavljen u časopisu *Bogoslovska smotra* 1963. godine. Taj rani interes pokazuje da su hrvatski teolozi i filozofi već tada prepoznali važnost njezina doprinosa raspravi o odnosu vjere i filozofije, osobito u kontekstu dijaloga između fenomenologije i skolastičke tradicije. U ovoj fazi prevladavaju kraći prikazi i uvodni članci, koji prvenstveno imaju informativno usmjerenje te otvaraju prostor za kasnije sustavnije proučavanje njezine misli. Vrlo brzo Edith Stein počinje se promatrati ne samo kao filozofkinja nego i kao duhovna osoba i svjedokinja vjere. Tekst Krste Kržanića o obljetnici njezina obraćenja te radovi koji razmatraju odnos između Edith Stein i Tome Akvinskoga ili njezinu *Znanost križa* pokazuju kako se njezina misao postupno integrira u širi teološki diskurs. Važnu ulogu u toj fazi imaju i prve biografske publikacije i prijevodi, osobito knjiga Theresije Renate de Spiritu Sancto, koja je pridonijela popularizaciji njezina života i duhovnosti kod nas. Ovu fazu obilježava snažan interes za Edith Stein kao osobu koja povezuje filozofiju, mistiku i kršćansku teologiju.

Početak 21. stoljeća recepcija Edith Stein ulazi u novu fazu obilježenu sustavnijim filozofskim istraživanjima. Radovi Iris Tićac, Ante Sekulića i drugih autora pokazuju pomak prema analitičkom proučavanju njezine fenomenološke misli, osobito pitanja empatije, strukture ljudske duše i personalnog identiteta. U ovoj fazi Edith Stein sve se više promatra kao relevantna sugovornica u suvremenim filozofskim raspravama. Posebno je značajno što se njezina misao analizira u kontekstu fenomenološke tradicije koja polazi od učenja Edmunda Husserla, a čime se hrvatska istraživanja uključuju u širi međunarodni znanstveni diskurs.

U novijem razdoblju uočava se daljnje produbljivanje interesa za njezinu antropologiju, moralnu misao i duhovnost. Radovi Mirjane Pinezić predstavljaju osobito važan doprinos jer sustavno istražuju glavne teme njezine filozofije i teologije, poput istine, slobode, odgovornosti i kulture zajedništva. Ova istraživanja pokazuju kako se Edith Stein sve više shvaća kao autorica čija misao može ponuditi relevantne odgovore na suvremene antropološke i etičke izazove. Istodobno se njezina recepcija širi i izvan akademskih krugova na književnost, pastoralnu literaturu i popularnu duhovnost, gdje se sve više prepoznaje i kao uzor kršćanskog života.

Ukratko, recepcija Edith Stein u Hrvatskoj, kako smo vidjeli, prošla je put od prvih informativnih prikaza, preko duhovnih i biografskih interpretacija, pa sve do ozbiljnih filozofskih i teoloških istraživanja. Taj razvoj pokazuje kako se njezina misao postupno otkrivala i produbljivala, prateći istodobno razvoj hrvatske teološke i filozofske misli. U tom smislu ovaj popis radova ne predstavlja samo bibliografski pregled, nego i svjedočanstvo intelektualnog i duhovnog procesa u kojem je Edith Stein postala trajni sugovornik hrvatske teološke i filozofske misli.

3. Nekoliko zaključnih misli

Pregled i analiza radova o Edith Stein objavljenih u hrvatskom teološkom i filozofskom prostoru pokazuje da je riječ o recepciji koja se razvijala postupno, ali kontinuirano te je s vremenom poprimila sve jasnije znanstvene i interpretativne obrise. Od prvih kraćih prikaza i biografskih osvrtâ iz druge polovice 20. stoljeća, interes za Edith Stein postupno se proširio na dublje filozofske i teološke analize, a osobito u područjima fenomenologije, filozofske antropologije, mistike i duhovnosti križa. Na taj se način pokazuje prijelaz od početne faze upoznavanja s njezinim životom i djelom, prema sustavnijem akademskom istraživanju. Naša analiza pokazuje da se recepcija Edith Stein

u Hrvatskoj razvijala postupno, a ponajviše zahvaljujući pojedinim autorima koji su održavali zanimanje za njezin život, duhovnost i filozofsko-teološku misao, tj. autori koji su kroz niz publikacija sustavno razvijali pojedine tematske cjeline njezine misli, a čime su pridonijeli oblikovanju istraživačkog interesa unutar hrvatske filozofije i teologije, a posebice duhovnosti. U novijem razdoblju zamjetan je i izraženiji stupanj međunarodne afirmacije, a što se očituje u uključivanju hrvatskih autora u širi znanstveni dijalog o njezinoj filozofiji i duhovnosti. Time se istraživanje njezinih djela kod nas razvija u povezanosti s međunarodnim filozofskim, posebice fenomenološkim, a i teološkim istraživanjima i promišljanjima. Zaključno se može reći da je proučavanje Edith Stein u Hrvatskoj iz početne recepcije postupno preraslo u zreliju fazu koja obuhvaća biografske, duhovne, filozofske i teološke teme iz njezinih objavljenih djela. Upravo ta višedimenzionalnost pokazuje da njezina misao i dalje ostaje relevantan i poticajan izvor za nova istraživanja, osobito u raspravama o filozofiji osobe, odnosu vjere i razuma te suvremenim antropološkim i etičkim pitanjima. Zbog toga se Edith Stein s pravom može smatrati trajnom sugovornicom suvremene filozofske i teološke misli kod nas, a njezin će doprinos na području filozofije i teologije, a posebice na području kršćanske duhovnosti, biti trajno nadahnuće za nova istraživanja i interpretacije.